

فصلنامه اقتصاد کاربردی
دوره ۱۳، شماره ۴۵، تابستان ۱۴۰۲

تأثیر توسعه گردشگری بر توسعه اقتصادی

فرشته نفر^{۱*}، پویا ابوالحسنی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۲۵

DOI: 10.30495/ JAE.2023.71333.1465

چکیده:

گردشگری یک بخش در حال رشد می‌باشد که از نظر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح جهان از اهمیت بالایی برخوردار است. که می‌توان گفت از نظر اقتصادی علاوه بر ایجاد درآمدهای ارزی، توسعه اقتصادی، ایجاد فرصت‌های شغلی، درآمدهای صادراتی، درآمدهای مالیاتی و هزینه‌های خدمات را نیز تحریک می‌کند و فرصت سرمایه‌گذاری‌های جدید را افزایش می‌دهد، و به طور کلی چشم‌اندازهای واقعی برای توسعه پایدار و فراگیر ارائه می‌دهد. ایران به دلیل سابقه تمدنی کهن و آثار متعدد و سالم به جامانده‌اش از دوران شکوه تمدن پارس، در زمینه گردشگری از پتانسیل بالایی برخوردار است. بنابراین هدف اصلی این پژوهش بررسی تاثیر توسعه گردشگری بر توسعه اقتصادی کشور ایران می‌باشد. برای این منظور با بهره‌گیری از داده‌های سری زمانی ۱۳۷۰-۱۴۰۰ و مدل تصحیح خطای بردرای (VECM) تاثیر ورود گردشگران، تورم، نرخ ارز و مخارج دولت بر روی تولید ناخالص داخلی به عنوان معیار توسعه اقتصادی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج مطالعه نشان داد که بین توسعه گردشگری و توسعه اقتصادی یک رابطه پایدار بلندمدت وجود دارد، براساس نتایج مدل تأثیر مثبت و معناداری به ترتیب بین تولید ناخالص داخلی و ورود گردشگران، نرخ ارز، تورم و هزینه‌های دولت وجود دارد.

کلید واژه: توسعه اقتصادی؛ توسعه گردشگری؛ ورود گردشگران؛ تورم؛ نرخ ارز؛ مخارج دولت.

طبقه‌بندی JEL: O16, O11, f43.

^۱ فارغ التحصیل ارشد اقتصاد دانشگاه یزد (نویسنده مسئول)، ایمیل: misha.nafar@gmail.com

^۲ فارغ التحصیل ارشد اقتصاد دانشگاه علامه، ایمیل: p.abolhasani@gmail.com

مقدمه

گردشگری یک بخش در حال رشد می‌باشد که از نظر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح جهان از اهمیت بالایی برخوردار است (سازمان جهانی گردشگری^۱، ۲۰۲۰). که می‌توان گفت از نظر اقتصادی علاوه بر ایجاد درآمدهای ارزی، توسعه اقتصادی، ایجاد فرصت‌های شغلی، درآمدهای صادراتی، درآمدهای مالیاتی و هزینه‌های خدمات را نیز تحریک می‌کند و فرصت سرمایه‌گذاری‌های جدید را افزایش می‌دهد (حفیض و رشید^۲، ۲۰۲۱). و به طور کلی چشم‌اندازهای واقعی برای توسعه پایدار^۳ و فراگیر ارائه می‌دهد (سازمان جهانی گردشگری، ۲۰۲۰). اهمیت این بخش به حدی است که تعداد سفرهای توریستی انجام شده هر سال قبل از ورود کووید-۱۹ از جمعیت جهان پیشی گرفته است (رسولی‌منش و همکاران^۴، ۲۰۲۰). تعداد گردشگران بین‌المللی در سال ۲۰۱۹ به بیش از ۱٫۵ میلیارد نفر رسید که نشان دهنده افزایش ۳٫۸ درصدی نسبت به سال قبل است (سازمان جهانی گردشگری، ۲۰۲۰). به همین ترتیب، انتظار می‌رود که این رقم با پیش‌بینی ۱٫۸ میلیارد گردشگر بین‌المللی تا سال ۲۰۳۰ ادامه یابد (تروپ و دولزال^۵، ۲۰۲۰)، اگرچه ممکن است پس از تأثیرات همه‌گیری کوید ۱۹ (گاسلینگ و همکاران^۶، ۲۰۲۱) بازنگری شود.

گردشگری یک صنعت خدماتی است که توانایی اندازه‌گیری دارایی‌های مشهود و دارایی‌های نامشهود را دارد و همگی افراد را از مناطق دیگر برای بازدید جذب می‌کند (سازمان جهانی گردشگری، ۲۰۲۰). مردم در طول سفر خود هزینه‌هایی را انجام می‌دهند و از این رو منطقه یا کشور میزبان درآمد کسب می‌کند (حفیض و رشید، ۲۰۲۱). در سطح جهان پس از شش دهه رشد مداوم، گردشگری به عنوان موتور ضروری رشد اقتصادی شناخته شد. در این راستا، لازم به ذکر است که در سال ۲۰۱۹، بخش سفر و گردشگری با رشد ۳٫۵ درصدی، از رشد ۲٫۵ درصدی اقتصاد جهانی برای نهمین سال متوالی پیشی گرفت (شورای جهانی سفر و گردشگری^۸، ۲۰۲۰). از منظر دیگر، می‌توان دید که این بخش به طور مستقیم ۴٫۴ درصد از تولید ناخالص داخلی، ۶٫۹ درصد از اشتغال

و ۲۱٫۵ درصد از صادرات خدمات را در کشورهای سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD) را تشکیل می‌دهد (حرابا و پارتکا^۹، ۲۰۲۰). همچنین شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد گردشگری از طریق تولید ارز، ایجاد اشتغال و توسعه زیرساخت‌های عمومی در سایر بخش‌ها کمک زیادی به توسعه اقتصادی^{۱۰} کشورهای در حال توسعه و توسعه‌نیافته می‌کند (لئون-گومز و همکاران^{۱۱}، ۲۰۲۱).

براساس آمار سازمان گردشگری، سهم صنعت گردشگری ایران از تولید ناخالص داخلی، حدود ۱۱۹ میلیون دلار (معادل ۲٫۴ درصد) است که پیش‌بینی می‌شود در سال ۱۴۰۲، به چهار درصد افزایش یابد. همچنین در حال حاضر، ۴۷۵ هزار ایرانی در صنعت گردشگری و صنایع مرتبط با آن مشغول به کارند که این میزان، ۱٫۲ درصد از کل نیروی کار فعال در ایران را تشکیل می‌دهد و براساس برنامه‌های دولت، باید تا سال ۱۴۰۲، به ۳٫۲ درصد افزایش پیدا کند. مطابق آمارهای منتشره از سوی سازمان جهانی گردشگری، گردشگری ایران در سال‌های گذشته قبل از ورود بیماری کوید-۱۹؛ ۱۱۲ درصد رشد داشته، در حالی که رشد جهانی گردشگری ۴ درصد بوده است. شاید به همین دلیل، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در حوزه گردشگری طی سال ۱۳۹۵، رشدی ۲۰ تا ۳۰ درصدی را به همراه داشته است. با این حال براساس آمار سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، طی سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸، آمار ورود گردشگران خارجی به کشور تنها ۴٫۶ دهم درصد گردشگران دنیا بوده است. در سال ۹۲ تقریباً ۴ میلیون و ۸۰۰ هزار نفر، در سال ۹۳ حدود ۵ میلیون و ۱۰۰ هزار نفر و در سال ۹۴ حدوداً ۵ میلیون و ۲۵۰ هزار نفر به ایران آمدند. این آمار در سال ۱۳۹۵ با رشد حدود ۳۰۰ هزار نفری مواجه بوده است. هرچند طبق سند چشم‌انداز، در میانه برنامه ششم می‌بایست حدود ۸ میلیون گردشگر خارجی به کشور جذب می‌شد. طبق گزارش مرکز برنامه‌ریزی و حمایت از توسعه گردشگری کشور، گرچه میل سفر به ایران در کشورهای اروپایی خلیج فارس و عراق کمتر شده، اما سفر گردشگران اروپایی و آمریکایی به ایران از سال ۹۵۱۳ تا پایان سه ماهه اول

سال ۱۳۹۶، ۵۶٫۶ درصد رشد داشته است. پس از برجام از مرداد ۱۳۹۴ تا پایان سال ۱۳۹۵، ۴۷۸ هزار و ۸۲۶ نفر از کشورهای غربی (عمدتاً اروپایی) به ایران سفر کردند. این در حالی است که پیش از برجام در فاصله دی‌ماه ۹۲ تا تیرماه ۹۴، تنها ۳۵ هزار و ۸۵۲ اروپایی به ایران مسافرت کرده بودند. براساس آخرین پیش‌بینی سازمان جهانی گردشگری روند روبه‌رشد جذب گردشگر خارجی به ایران تا ۲۰۲۷ ادامه خواهد شد.

براساس آمار مجمع جهانی اقتصاد در مورد شاخص‌های رقابت‌پذیری گردشگری ایران و مقایسه آن با رقبای منطقه خود در زمینه گردشگری می‌توان بیان داشت ایران طی سال‌های اخیر در بسیاری از شاخص‌ها رشد مطلوبی داشته است. ایران در سال ۲۰۱۱ رتبه ۱۱۴ از بین ۱۳۹ کشور، در سال ۲۰۱۳، با ۱۶ پله صعود، رتبه ۹۸ از بین ۱۴۰ کشور، در سال ۲۰۱۵ رتبه ۹۷ از بین ۱۴۱ کشور و در نهایت در سال ۲۰۱۷ با ۴ پله صعود، رتبه ۹۳ از بین ۱۳۶ کشور جهان را به خود اختصاص داده است. امتیاز ایران در شاخص رقابت‌پذیری سفر و گردشگری ۲۰۱۷، معادل ۳٫۴ است که این امتیاز در سال ۲۰۱۵، ۳٫۴ بوده است. همچنین رتبه ایران از جایگاه نهم در بین کشورهای خاورمیانه در سال ۲۰۱۵ به جایگاه هشتم در سال ۲۰۱۷ در این گروه صعود کرده است. روند روبه‌رشد ورود گردشگران به ایران و وضعیت بسیار مطلوب در شاخص‌هایی همچون قیمت رقابتی در کنار روند رو به رشد در سایر شاخص‌های رقابت‌پذیری، نشان‌دهنده جذابیت‌های سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری ایران است. آمارهای رسمی از گردش مالی نیز بیش از ۸۰۰ میلیارد دلار در سال در صنعت توریسم جهان حکایت می‌کنند، که سهم ایران از این گردش کمتر از یک‌دهم درصد است؛ سهم بسیار ناچیزی که نشان می‌دهد صنعت گردشگری ما نتوانسته نقش خود را به‌عنوان یک عامل مهم توسعه اقتصادی و نیز معرفی ایران به‌عنوان یک کشور توریستی و فرهنگی، به خوبی ایفا کند. چراکه ایران به دلیل سابقه تمدنی کهن و آثار متعدد و سالم به جا مانده‌اش از دوران شکوه تمدن پارس، حتی پتانسیل پیش‌تاز بودن در میان کشورهای دنیا را دارد. عوامل متعددی (از جمله سوء مدیریت در

برنامه‌ریزی برای گردشگری یا بی‌ثباتی خاورمیانه) باعث شده‌اند تا صنعت توریسم ایران، جایگاهی پایین‌تر از پتانسیل‌هایش داشته باشد؛ اما جدا از کمبودها و کاستی‌های موجود، تبلیغات ایران در رسانه‌های فرامرزی برای جذب گردشگر نیز بسیار ضعیف است. نرخ رشد سرمایه‌گذاری در گردشگری ایران از سال ۲۰۱۳ تاکنون همواره نرخ صعودی خود را حفظ کرده است به طوری که در سال ۲۰۱۶ در مقایسه با سال ۲۰۱۳ شاهد رشد بیش از شش درصدی آن بوده‌ایم و براساس پیش‌بینی‌های سازمان جهانی گردشگری این رشد در سال‌های آتی ادامه خواهد داشت. با توجه به مطالب ذکر شده و با توجه به اهمیت صنعت گردشگری بر توسعه اقتصادی و پتانسیل بالای ایران در توسعه این صنعت، این مطالعه تأثیر توسعه گردشگری بر توسعه اقتصادی کشور ایران را مورد بررسی قرار می‌دهد.

پیشینه پژوهش

پیرامون بحث تأثیر توسعه سرمایه‌گذاری بر توسعه اقتصادی مطالعات زیادی در سطح بین‌المللی انجام شده است که از جمله بروزترین این مطالعات می‌توان به مطالعه حفیض و رشید (۲۰۲۱)، آداموپولوس و تالاسینوس (۲۰۲۰) و نیاشا و همکاران (۲۰۲۰) اشاره نمود.

حفیض و رشید (۲۰۲۱)، با استفاده از داده‌های سری زمانی به بررسی تأثیر توسعه گردشگری بر توسعه اقتصادی زنگبار پرداختند. دوره زمانی این مطالعه سال‌های ۱۹۸۹-۲۰۱۹ می‌باشد که با استفاده از مدل همبستگی خطای برداری (VECM) برای رسیدن به نتیجه‌گیری از داده‌های منطقه مورد مطالعه اقدام نمودند. نتایج مطالعه نشان داد که بین توسعه گردشگری و توسعه اقتصادی زنگبار رابطه پایدار بلندمدتی وجود دارد، تأثیر مثبت و معناداری به ترتیب بین تولید ناخالص داخلی و ورودی‌های گردشگری بین‌المللی، تورم و هزینه‌های دولت وجود دارد همچنین به منظور افزایش توسعه اقتصادی زنگبار از طریق بخش گردشگری، نیاز است که دولت و سایر ذینفعان گردشگری توجه زیادی به این بخش داشته باشند تا توسعه کلی اقتصاد زنگبار بهبود یابد. آداموپولوس و تالاسینوس (۲۰۲۰)، به بررسی رابطه

بین توسعه گردشگری و رشد اقتصادی برای شش کشور ثروتمند جهان در دوره زمانی ۱۹۹۵-۲۰۱۷ با تخمین مدل معادلات سیستمی همزمان پرداختند. هدف این مقاله بررسی رابطه بلندمدت بین این متغیرها با استفاده از روش حداقل مربعات دو مرحله‌ای بود به این صورت که یک مدل معادله سیستم ساختاری برای کشورهای پیشرو G-۶ تخمین زده شد و سپس از روش شبیه‌سازی مونت کارلو استفاده شد تا توانایی پیش‌بینی مدل معادله را پیدا شود. نتایج این مطالعه نشان داد که بین توسعه گردشگری و رشد اقتصادی با در نظر گرفتن تأثیر منفی نرخ بهره و تأثیر مثبت سرمایه‌گذاری‌ها، باز بودن تجارت و مصرف بر رشد اقتصادی رابطه مثبت وجود دارد. نیاشا و همکاران (۲۰۲۰)، تأثیر پویای توسعه گردشگری بر رشد اقتصادی در جنوب صحرای آفریقا (SSA) را با استفاده از روش حداقل مربعات تعمیم‌یافته و داده‌های مربوط به دوره زمانی ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۸ بررسی می‌کنند. بر خلاف بسیاری از مطالعات مبتنی بر داده‌های پانل شناخته شده در مورد توسعه گردشگری و رشد اقتصادی، این مطالعه کشورهای جنوب صحرای آفریقا را به کشورهای کم درآمد و با درآمد متوسط در جنوب صحرا تقسیم کرده است. نتایج این مطالعه نشان داد که هزینه‌های گردشگری بر رشد اقتصادی تأثیر منفی می‌گذارد در حالی که درآمدهای گردشگری در SSA تأثیر معکوس دارد.

در ایران نیز پژوهش‌های صورت گرفته در حوزه تأثیر توسعه سرمایه‌گذاری بر توسعه اقتصادی عبارت است از: مطالعه پروین و همکاران (۱۳۹۸)، مفاخری فریمان و هندیانی (۱۳۹۶)، انصاری (۱۳۹۲)، توفیقی (۱۳۹۱)، حضرت‌قلی‌زاده (۱۳۹۱) و یوسفی‌پور (۱۳۷۹) که در ادامه شرح مختصری از آنها ذکر شده است.

پروین و همکاران (۱۳۹۸)، با استفاده از روش کتابخانه‌ای و پرسشنامه‌ای به ارزیابی شرایط و شناخت چالش‌های گردشگری پیش رو اجتناب ناپذیر شهر تهران پرداختند. جامعه آماری این پژوهش شهروندان ساکن در شهر تهران بودند که با بهره‌گیری از فرمول کوکران تعداد افراد جامعه آماری ۳۸۴ نفر عنوان نمونه انتخاب شدند و تجزیه و تحلیل داده‌ها را با به کارگیری آزمون‌های آماری

با استفاده از نرم افزار SPSS انجام دادند. نتایج بدست آمده از این پژوهش نشان داد رشد گردشگری و منابع درآمدی حاصل از این صنعت می‌تواند یکی از عوامل مهم و تأثیرگذار در توسعه اقتصادی و پایداری درآمدی شهر تهران باشد. همچنین توسعه صنعت گردشگری متأثر از عواملی نظیر زیرساخت‌ها و تسهیلات، اطلاع‌رسانی و تبلیغات می‌باشد. مفاخری فریمان و هندیانی (۱۳۹۶)، با استفاده از روش پیمایش و پرسشنامه و با روش‌های آمار توصیفی و نرم افزار SPSS و EXCEL در جامعه آماری مدیران گردشگری و مدیران شهرداری شهر مشهد با حجم ۱۰۰ نفر بصورت تمام شمار به بررسی توسعه صنعت گردشگری و بویژه گردشگری شهری و نقش آن را در دستیابی به توسعه پایدار شهری در شهر مشهد پرداختند. نتایج آزمون آلفای کرونباخ جهت بررسی پایایی ابزار سنجش نشان داد مقدار ضریب آلفای کرونباخ برای متغیرهای پژوهش بالاتر از ۰,۷ بوده و ابزار سنجش از پایایی لازم برخوردار است. نتایج بدست آمده از این پژوهش نیز نشان داد که فرضیه اصلی و فرضیه‌های فرعی پژوهش تایید شده و گردشگری شهری در شهر مشهد در دستیابی این شهر به توسعه پایدار شهری مهمترین نقش را ایفا می‌کند و ابعاد اجتماعی و فرهنگی گردشگری شهری در رسیدن به توسعه پایدار شهری، شهر مشهد نقش اصلی و کمکی را ایفا می‌کنند و در صورت توجه به آن‌ها می‌توانند راه را برای دستیابی به توسعه پایدار شهری در شهر مشهد هموارتر کنند. انصاری (۱۳۹۲)، با استفاده از روش کتابخانه‌ای و پرسشنامه‌ای که توسط ۳۴۰ نفر از ساکنین شهر یاسوج و کارشناسان شهرداری و میراث فرهنگی تکمیل شده بود نقش گردشگری در توسعه اقتصادی را مورد بررسی قرار داد. پژوهشگر برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده نمودند که نتایج حاصل از این مطالعه نشان داد در راستای توسعه گردشگری در شهر، ابتدا نیاز به شناسایی دقیق ظرفیت‌های گردشگری در این شهر است و پس از آن با کمک منابع دولتی و مشارکت مردمی مبتنی بر برنامه‌ریزی دقیق می‌توان ظرفیت‌های بالفعل را به ظرفیت‌های بالقوه تبدیل نمود. توسعه گردشگری در این شهر می‌تواند موجب ایجاد اشتغال و درآمد برای ساکنین

گردشگری ایران و جهان ملاحظه می‌شود که سهم ایران از این درآمدها تنها یک درصد است و این امر خالی از آن است که در برنامه‌های عمرانی و توسعه کشور به گردشگری توجه گردشگران وارد شده به کشور و ایرانیان خارج شده از کشور نشان می‌دهد که تراز درآمد این بخش رقم زیادی کسری دارد و درآمدهای گردشگری حتی نیمی از هزینه‌های آن را پوشش نمی‌دهد.

همان‌گونه که مشاهده می‌شود طبق مطالعات محقق پژوهش‌های صورت گرفته در ایران بیشتر جنبه‌ی کیفی داشته‌اند؛ در مطالعه حضرتقلی‌زاده (۱۳۹۱) نیز داده‌ها به صورت فصلی برای استان اردبیل و با استفاده از روش‌های تخمین الگوی (VAR) صورت گرفته است پژوهش حاضر با استفاده از داده‌های سری زمانی برای کل کشور و با استفاده از روش (VECM^{۱۳}) به بررسی تأثیر توسعه گردشگری بر توسعه اقتصادی می‌پردازد.

مبانی نظری

گردشگری در کشورهای در حال توسعه

در جنگ جهانی دوم، جریانی از بدبینی نسبت به صادرات به تئوری‌های توسعه، نفوذ پیدا کرد. شماری از تئوری‌ها مدعی بودند که تجارت جهانی به ویژه در مورد کالاهای عمده، موتور محرک کشورهای جهان سوم را به خوبی راه‌اندازی نمی‌کند^{۱۴}. براساس این تئوری‌ها، استراتژی‌های درون‌گرا^{۱۵} (مانند استراتژی جانشینی واردات) می‌تواند رشد پایدارتری ایجاد کند. از اواخر دهه ۱۹۶۰، تأکید بر رشد برون‌گرا^{۱۶} جایگزین مدل‌های درون‌گرای توسعه شد. از جمله منتقدان مدل‌های درون‌گرا نظریه‌پردازان نئوکلاسیک‌ها (برای مثال، بائر و یامی^{۱۷}، ۱۹۶۸؛ هابلر^{۱۸}، ۱۹۵۰؛ وینر^{۱۹}، ۱۹۵۳) بودند که اعتقاد داشتند این رویکردها با روند طبیعی توسعه مبتنی بر مزیت نسبی تداخل دارد. براساس نظر این نظریه‌پردازان، کشورهای جهان سوم به جای تلاش برای توسعه بخش‌های صنعتی پیچیده‌تر از طریق دخالت دولت که با مزیت نسبی مبتنی بر نسبت‌های عوامل تطابق ندارد - باید حداقل در مراحل اولیه توسعه خود در صادرات کالاهای عمده اختصاصی شوند.

پیشرفت استراتژی‌های برون‌گرا با افزایش دخالت صندوق بین‌المللی پول (IMF) و بانک جهانی در

شهر شده سطح رفاه آنان را ارتقا دهد و در نهایت به توسعه ناحیه منطقه و سرزمین منجر گردد. بنابراین پیشنهاد می‌شود که ایجاد زیر ساخت‌ها و امکانات مورد نیاز گردشگری شامل امکانات اقامتی، ارتباطی، تفریحی، بهداشتی، و در راستای توسعه گردشگری مد نظر جدی باشد. توفیقی (۱۳۹۱)، به شناسایی پتانسیل‌های گردشگری در روستاهای سرجام پرداخت روش به کار گرفته شده در این مطالعه پیمایشی، توصیفی و تحلیلی بود که داده‌های تحقیق از طریق پرسشنامه و مستندات آماری و نقشه‌ها حاصل شد. نتایج پژوهش نشان داد که بین گردشگری و توسعه اقتصادی، و همچنین بین گردشگری و افزایش تنوع شغلی در دهستان سرجام رابطه معنی‌داری وجود دارد. چنین می‌نماید که با ایجاد زمینه‌های آموزشی برای جوانان روستا، بهبود امکانات و زیر ساخت‌های روستاها و ترغیب روستائیان در فروش محصولات و صنایع دستی خود به گردشگران می‌توان به اهداف پژوهش دست یافت. حضرتقلی‌زاده (۱۳۹۱)، به بررسی اثرات اقتصادی گردشگری بر روی مولفه‌های درآمد و اشتغال استان اردبیل بر اساس داده‌های فصلی سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۹ و با استفاده از روش‌های تخمین الگوی (var^{۱۲}) و آزمون هم‌انباشتگی یوهانسن پرداخت. نتایج حاصل از تحقیق نشان داد یک واحد افزایش در تعداد گردشگران موجب افزایش درآمد سرانه استان به میزان ۵/۲۴ واحد و افزایش اشتغال به میزان ۰/۰۱ واحد می‌شود. یوسفی‌پور (۱۳۷۹)، زمینه‌های توسعه گردشگری در ایران را مورد بررسی قرار داد. نتایج حاصل از این مطالعه نشان داد که کشور ایران از نظر دارا بودن جاذبه‌های گردشگری در ردیف ده کشور اول جهان قرار دارد، و دارای جاذبه‌های متنوع و منحصر به فرد تاریخی، مذهبی، فرهنگی، طبیعی و ... است که می‌تواند برای خارجیان دیدنی باشد و عده زیادی را برای بازدید از این آثار روانه کشور کند که باید برای توسعه گردشگری مورد توجه قرار گیرند از طرفی موانعی نیز در راه توسعه گردشگری وجود دارد که ضعف شدید تبلیغات داخلی و خارجی، تعدد مراکز تصمیم‌گیری و کمبود امکانات حمل و نقل و اقامتی را می‌توان ذکر کرد که باید در رفع آنها کوشش شود. با مقایسه بین درآمدهای

جغرافیایی مختلف ایجاد می‌کند. در صورت نبود ارتباط عمیق و مناسب بین اقتصاد یک کشور با بخش‌های خارجی ممکن است محدودیت‌هایی رخ دهد که منجر به عدم تحریک توسعه بیشتر شود (حسوند و خداپناه، ۱۳۹۳).

فرضیه رشد مبتنی بر گردشگری (TLGH)

از نظر تئوری، فرضیه رشد مبتنی بر گردشگری (TLGH) مستقیماً از فرضیه رشد صادراتی نشأت می‌گیرد که فرض می‌کند رشد اقتصادی می‌تواند نه تنها با افزایش میزان نیروی کار و سرمایه در یک اقتصاد، بلکه با گسترش صادرات نیز ایجاد شود (فیگینی و ویسی^{۲۰}، ۲۰۱۰).

تلس و شروین^{۲۱} (۲۰۰۶)، گردشگری را یک فعالیت چند رشته‌ای می‌دانند که صنایع متعددی را در بر می‌گیرد و شامل مهارت‌های متنوعی است که مزایای آن نسبت به سایر بخش‌های اقتصادی به طور وسیع‌تری گسترش می‌یابد. مطالعات برگرفته از لی^{۲۲} (۱۹۹۸) و سینکلر^{۲۳} (۱۹۹۸) تاثیر بالقوه صنعت گردشگری را در ترویج رشد اقتصادی، ایجاد مشاغل جدید و ایجاد درآمد برای دولت برجسته کرده‌اند؛ که این رابطه اقتصادی به عنوان فرضیه رشد مبتنی بر گردشگری شناخته می‌شود. با توجه به این فرضیه، سینکلر و استیبلر^{۲۴} (۲۰۰۲) ذکر کردند که گردشگری بین‌المللی به عنوان یک عامل بالقوه برای رشد و توسعه اقتصادی در کشور در نظر گرفته می‌شود به طوری که هزینه‌های گردشگری، به عنوان شکل جایگزین صادرات، درآمدهای ارزی را تامین می‌کند. بنابراین از گردشگری برای واردات کالاهای سرمایه‌ای برای تولید کالا و خدمات استفاده می‌شود که به نوبه خود منجر به رشد اقتصادی در کشورهای میزبان می‌شود. در اکثر کشورهای در حال توسعه، برای ارضای این تقاضا، سطح فعلی تولید باید افزایش یابد. در مقابل، گردشگری بین‌المللی با افزایش بهره‌وری از طریق افزایش رقابت میان شرکت‌ها و دیگر مقاصد گردشگری بین‌المللی و تسهیل بهره‌برداری از صرفه‌جویی در مقیاس در شرکت‌های محلی به افزایش درآمد کشور کمک می‌کند (کروگر^{۲۵} ۱۹۸۰؛ هلپمن و کروگمن^{۲۶}، ۱۹۸۵). به طور مشابه، گردشگران معمولاً کالاهای و خدمات

سیاست‌گذاری جهان سوم از طریق مکانیسم‌هایی مانند اعطای وام همگام بود. این، بدان معناست که دسترسی مداوم به این وام‌ها مشروط به کاهش مداخله اقتصادی دولت و افزایش تولید مبتنی بر بازار است. در بسیاری از کشورها، این عامل منجر به یک جهت‌گیری قاطع در استراتژی‌های توسعه از درون‌گرایی به سمت برون‌گرایی از جمله تأکید بر گسترش بخش‌های نادیده گرفته شده مانند گردشگری بین‌المللی شد. با گذشت زمان، گردشگری بین‌المللی در میان ادبیات توسعه با دیگر بخش‌های جدید رشد (برای مثال، صنایع صادرات محور و صادرات غیرسنتی محصولات کشاورزی) که برای رشد سریع مبتنی بر مزیت نسبی کشورهای جهان سوم مؤثر هستند، گروه‌بندی شد.

از جمله استدلالاتی که منجر به افزایش حمایت از رشد برون‌گرا شد، عبارتند از:

- ۱- سیاست‌های برون‌گرا حداقل آسیب را برای اقتصاد خرد به همراه دارد و کارایی و منافع بی‌شماری را به بار می‌آورد.
 - ۲- اثرات چندگانه مرتبط با تجارت بین‌المللی و گردشگری ممکن است که رشد اقتصادی بلندمدت را از طریق گسترش تولید کل و اشتغال فراهم آورد.
 - ۳- درآمدهای کسب شده از تجارت و گردشگری ممکن است ثبات اقتصاد کلان را از طریق کمک به تراز تجاری و حساب‌های خارجی پرورش دهد که برای دستیابی به رتبه‌های برتر در بازارهای بین‌المللی (و از این‌رو دستیابی به وام‌های خارجی و سایر سرمایه‌گذاری‌ها) حائز اهمیت است.
 - ۴- چنین درآمدهایی ممکن است ارزش خارجی برای کالاهای وارداتی به ویژه کالاهای سرمایه‌ای مورد نیاز برای افزایش ظرفیت تولید را فراهم آورد.
- با در نظر گرفتن تمام این‌ها، این استدلال‌ها جهت‌گیری بسیاری از کشورها به سمت اقتصاد برون‌گرا را نشان می‌دهد. آنچه که از استراتژی‌های توسعه برون‌گرا نادیده گرفته شده است، این است که تمرکز صرف بر تجارت و گردشگری، نگرانی‌هایی در مورد اهداف توسعه وسیع‌تر بهبود استانداردهای زندگی و ترویج رشد متعادل‌تر در میان بخش‌های اقتصادی و مناطق

تصحیح خطای برداری (VECM^{۲۹}) برای بررسی تأثیر توسعه گردشگری بر توسعه اقتصادی استفاده می‌نماید.

نتایج برآورد مدل

پیش از آزمون فرضیه‌های تحقیق، آمار توصیفی متغیرهای مورد استفاده در تحقیق مورد بررسی قرار گرفت. میانگین به عنوان یکی از پارامترهای مرکزی، نشان دهنده‌ی مرکز ثقل جامعه بوده و به عبارتی مبین این امر است که اگر به جای تمامی مشاهدات جامعه میانگین آن قرار داده شود هیچ تغییری در جمع کل داده‌های جامعه ایجاد نمی‌گردد. همچنین بیشینه، بیشترین عدد متغیر در جامعه آماری و کمینه کمترین عدد متغیر در جامعه‌ی آماری را نشان می‌دهد. در جدول ۱، میانگین تولید ناخالص داخلی برابر 26.09954، میانه 26.14580، دارای حداقل مقدار 24.87813 و حداکثر مقدار 27.19102 که انحراف معیاری در حدود 0.691398 دارد. میانگین متغیر ورود گردشگران 14.35172، میانه ۱۴,۳۲۱۷۳، دارای حداکثر مقدار ۱۶,۰۲۴۵۵ و حداقل مقدار ۱۲,۹۲۸۷۸ که انحراف معیاری در حدود ۰,۹۳۱۳۴۸ دارد. این جدول نشان می‌دهد عدد کشیدگی برای هر متغیر در زیر (۳) آمده است به جز نرخ ارز که نشان دهنده نرمال بودن توزیع است.

اصلی مانند اقامت، غذا، امکانات حمل و نقل و خدمات سرگرمی را در کشور میزبان تقاضا می‌کنند. به عقیده بلاگوئر و کانتاولا^{۲۷}، افزایش تولید، درآمد، اشتغال (از آنجایی که صنعت گردشگری نیروی کار است) و ... از اثرات توسعه گردشگری می‌باشد. همچنین، با معرفی مفهوم «گردشگری حامی فقرا»، این باور وجود دارد که توسعه صنعت گردشگری به ویژه به نفع افراد فقیر است. بنابراین، صنعت گردشگری می‌تواند نقش قابل توجهی در رشد اقتصادی، اشتغال و کاهش فقر داشته باشد، به ویژه، کشورهایی که از نرخ بالای بیکاری، سطح پایین تولید ناخالص داخلی سرانه و رقابت محصولات صادراتی در سطح بین‌المللی رنج می‌برند (یوسف و علی^{۲۸}، ۲۰۱۸).

روش پژوهش

این مطالعه مبتنی بر تکنیک کمی است و از داده‌های ثانویه جمع‌آوری شده از چندین منبع استفاده می‌کند. بیشتر داده‌ها از بانک مرکزی و سازمان گردشگری جهانی به دست می‌آید که در یک سری زمانی سی ساله (۳۰ ساله) که از سال ۱۳۷۰ تا ۱۴۰۰ متغیر است تشکیل می‌شود. این مطالعه از تولید ناخالص داخلی به عنوان متغیر وابسته و ورود گردشگران، نرخ ارز، هزینه‌های دولت و نرخ تورم به عنوان متغیرهای مستقل اصلی استفاده می‌کند. از نظر روش‌شناسی، این پژوهش از مدل

جدول ۱- نتایج تجزیه و تحلیل آمار توصیفی

نام متغیر					پارامترهای مورد بررسی
تورم	مخارج دولت	ورود گردشگران	تولید ناخالص داخلی	نرخ ارز	
LINF	LGVTEXP	LITA	LGDPD	LFORX	
2.882725	24.04530	14.35172	26.09954	8.482869	میانگین
2.853016	24.03187	14.32173	26.14580	9.100967	میان
3.905200	25.17571	16.02455	27.19102	10.64542	بیشترین
1.981001	22.92838	12.92878	24.87813	4.183118	کمترین
0.488403	0.709051	0.931348	0.691398	1.814358	انحراف معیار
0.054405	0.158590	-0.116036	0.010735	-1.052619	چولگی
2.417424	1.557889	1.967843	1.622059	3.592467	کشیدگی
0.453678	2.816205	1.445640	2.453112	6.178098	آماره جاک - برا
0.797049	0.244607	0.485382	0.293301	0.045545	سطح احتمال

262.9689	89.36449	745.4044	444.9032	809.0858	مجموع
98.75680	7.156115	15.08260	26.02229	14.34092	مجموع مجذور انحرافها
۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	تعداد مشاهدات

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول ۲- نتایج آزمون دیکی فولر تعمیم یافته (ADF)

بعد از یک بار تفاضل گیری		بدون تفاضل گیری		متغیر
مقدار بحرانی ADF در سطح ۰,۵	آماره ADF	مقدار بحرانی ADF در سطح ۰,۵	آماره ADF	
۰,۰۰۷۲	-۳,۸۱۷۵۷۸	۰,۶۵۷۹	-۱,۲۰۶۱۲۸	GDPC
۰,۰۰۰۲	-۵,۲۲۰۶۲۸	۰,۱۹۴۲	-۲,۲۴۹۲۳۵	FOREX
۰,۰۰۴۸	-۳,۹۸۴۳۵۶	۰,۷۲۱۱	-۱,۰۵۰۷۳۸	GVTEXP
-	-	۰,۰۰۵۱	-۳,۹۵۲۱۶۶	INF
۰,۰۱۵۷	-۳,۴۹۵۹۷۹	۰,۵۰۸۵	-۱,۵۲۱۰۱۸	ITA

منبع: یافته‌های تحقیق

ارتباطی مورد نظر را برآورد نمود که نتایج آن در جدول ۴ آمده است.

الگوی تصحیح خطای برداری مربوط به تولید ناخالص داخلی با وجود یک رابطه بلندمدت، وقفه صفر در تفاضل متغیرها و با در نظر گرفتن عرض از مبدا در رابطه بلندمدت برآورد شده است. براین اساس بردار نرمال شده نسبت به متغیر درون‌زای GDP به صورت زیر است:

$$\log GDP_t = 0.269915 + 0.71\log ITA_t + 0.75\log GVTEXP_t + 0.11\log INF_t + 0.31\log FOREX_t$$

جدول نشان می‌دهد که اگر همه متغیرها ثابت نگه داشته شوند، تولید ناخالص داخلی ۰,۲۶۹۹۱۵ افزایش می‌یابد. همچنین جدول تغییرات کوتاه مدت GDPC را با مقادیر بلند مدت ITA, GVTEX, INF و FOREX مرتبط می‌کند. این نشان می‌دهد که در کوتاه‌مدت، تغییرات ITA, GVTEX, INF و FOREX تأثیر مثبتی بر تغییرات GDPC دارد بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که متغیرهای مستقل تأثیر مثبتی بر توسعه اقتصادی دارند. در ادامه با توجه به رگرسیون برآورد شده، به تفصیل متغیرهای اصلی که تأثیر توسعه گردشگری بر توسعه اقتصادی را توصیف می‌کنند، آورده شده است.

نتایج آزمون ریشه واحد (ADF) نشان می‌دهد که به جز تورم سایر متغیرها در سطح مانا نیستند به عبارت دیگر چهار متغیر سری زمانی تولید ناخالص داخلی، نرخ ارز، مخارج دولت و ورود گردشگران دارای ریشه واحد هستند. با این حال، پس از یک بار تفاضل‌گیری فرضیه صفر ریشه واحد رد می‌شود. با توجه به این که متغیرهای فوق در سطح مانا نشدند روابط هم‌انباشتگی ممکن است در میان آنها وجود داشته باشد. بنابراین در گام بعدی باید رابطه تعادلی بلندمدت بین متغیرها مورد بررسی قرار گیرد؛ بدین منظور از آزمون هم‌انباشتگی توسعه یافته توسط یوهانسن^{۳۰} (۱۹۸۸) و یوهانسن و جوسلیوس^{۳۱} (۱۹۹۰) استفاده شد؛ زیرا این روش به عنوان معتبرترین آزمون برای هم‌انباشتگی شناخته شده است.

در این تحقیق به منظور تعیین بردارهای هم‌انباشتگی از کمیت‌های آماره آزمون Trace و Max Eigen استفاده شده است. همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود بر مبنای آماره ماتریس و آماره حداکثر مقدار ویژه وجود یک بردار هم‌جمعی تایید می‌شود. آزمون هم‌جمعی با عرض از مبدا و بدون روند و ۲ وقفه، وجود یک بردار هم‌جمعی بین متغیرهای تولید ناخالص داخلی، ورود گردشگران، نرخ ارز، تورم و مخارج دولت را تایید می‌نماید. لذا می‌توان با استفاده از روش VECM الگوی

جدول ۳- نتایج تحلیل هم انباشتگی یوهانسن

Maximum Eigen			Trace			
سطح احتمال	مقادیر بحرانی ۰,۰۵	آماره ماتریس	سطح احتمال	مقادیر بحرانی ۰,۰۵	آماره ماتریس	
0.0116	33.87687	38.87689	0.0002	69.81889	93.56927	None*
0.0167	27.58434	31.13232	0.0100	47.85613	54.69239	At most1*
0.2482	21.13162	15.61476	0.2196	29.79707	23.56007	At most2
0.6848	14.26460	5.445813	0.4713	15.49471	7.945311	At most3
0.1139	3.841466	2.499498	0.1139	3.841466	2.499498	At most4

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول ۴- نتایج تحلیل مدل همبستگی خطای برداری (VECM) (الف)

C	LFOREX(-1)	LINF(-1)	LGVTEXP(-1)	LITA(-1)	LGDP(-1)	
۰,۲۶۹۹۱۵	۰,۳۰۸۲۵۳	۰,۱۱۴۴۴۱	۰,۷۵۲۱۱۰	۰,۷۰۶۴۲۰		CoinEq1
	(۰,۱۴۰۷۶)	(۰,۰۶۱۴۶)	(۰,۰۵۱۲۶۹)	۰,۰۲۱۴۷		
	[-۲,۱۸۹۹۵]	[-۱,۸۶۲۱۹]	[-۳,۵۳۶۲۳]	[-۵,۸۱۵۷]		

منبع: یافته‌های تحقیق

توسعه اقتصادی زنگبار وجود دارد؛

- بین توسعه گردشگری و رشد اقتصادی کشورهای پیشرو G-۶ با در نظر گرفتن تأثیر منفی نرخ بهره و تأثیر مثبت سرمایه‌گذاری‌ها، باز بودن تجارت و مصرف بر رشد اقتصادی رابطه مثبت وجود دارد؛

- هزینه‌های گردشگری بر رشد اقتصادی جنوب صحرای آفریقا تأثیر منفی می‌گذارد در حالی که درآمدهای گردشگری در SSA تأثیر معکوس دارد؛

- یک واحد افزایش در تعداد گردشگران موجب افزایش درآمد سرانه استان اردبیل به میزان ۵/۲۴ واحد و افزایش اشتغال به میزان ۰/۱ واحد می‌شود.

علیرغم اینکه ورود گردشگر اثرات منفی زیادی دارد اما تاثیرات مثبتی نیز دارد، بحث این است که چگونه می‌توانیم آن را کنترل کنیم تا تاثیر منفی آن کاهش و تاثیر مثبت افزایش یابد. بنابراین با توجه به تلاش دولت برای بهبود بخش گردشگری، به نظر می‌رسد هنوز دولت و سایر بخش‌های خصوصی باید بر بهبود زیرساخت‌ها به ویژه در نزدیکی جاذبه‌های گردشگری تاکید زیادی داشته باشند تا گردشگران بیشتری جذب شوند. و از این رو توسعه اقتصادی کشور را بهبود پیدا کند.

نرخ ارز^{۳۵}

نرخ مبادله بین دو ارز نرخی است که با آن یک ارز با ارز دیگری مبادله می‌شود. یک ارز زمانی که تقاضا برای

ورود گردشگران بین‌المللی^{۳۲}

ورود گردشگران بین‌المللی منحصراً به بازدیدکننده یک شبه گردشگر اطلاق می‌شود، بازدیدکننده یک شبه توریستی بازدیدکننده‌ای است که حداقل یک شب در یک اقامتگاه جمعی یا خصوصی در کشور مورد بازدید اقامت داشته باشد. تعداد ورودی‌های بین‌المللی گردشگری رایج‌ترین واحد اندازه‌گیری است که برای تعیین کمیت حجم گردشگری بین‌المللی استفاده می‌شود. معادله رگرسیون تخمین زده شده در جدول ۴ نشان می‌دهد که در صورت ثابت نگه داشتن سایر متغیرها یک واحد افزایش در ورود گردشگران بین‌المللی GDP تا ۰,۷ برابر مقدار ثابت افزایش خواهد یافت. این بدان معنی است که ورود یک گردشگر بین‌المللی تأثیر مثبت و قابل توجهی بر توسعه اقتصادی کشور دارد. این توسعه می‌تواند از طریق افزایش اشتغال بومیان باشد، بسیاری از مردم محلی در بخش گردشگری به طور مستقیم و غیر مستقیم مشارکت دارند.

یافته‌های این مطالعه با مطالعات بین‌المللی حفیض و رشید (۲۰۲۱)، آداموپولوس و تالاسینوس^{۳۳} (۲۰۲۰) و نیاشا و همکاران^{۳۴} (۲۰۲۰) و مطالعه داخلی حضرتقلی‌زاده (۱۳۹۱) مطابقت دارد. مطالعات فوق به ترتیب نشان می‌دهد:

- ارتباط پایدار و بلند مدتی بین توسعه گردشگری و

پایدار به عنوان یک جزء جدایی ناپذیر از سیاست‌های اقتصاد کلان سالم شناخته شده است. چهار شاخص قیمت مختلف را می‌توان برای اندازه‌گیری نرخ تورم استفاده کرد: شاخص قیمت مصرف کننده (CPI)، شاخص قیمت عمده فروشی (WPI)، شاخص قیمت حساس (SPI) و کاهش دهنده تولید ناخالص داخلی. در ایران، تمرکز اصلی بر CPI به عنوان معیاری از تورم است. نتایج حاصل از معادله تخمین رگرسیون نشان می‌دهد که در صورت ثابت بودن سایر عوامل، یک واحد افزایش تورم باعث افزایش ۰٫۱۱ واحدی تولید ناخالص داخلی کشور می‌شود. به این معنا که نرخ تورم در سطح پنج درصد بر توسعه اقتصادی کشور اثر مثبت و ناچیز دارد، علامت ضرایب با انتظارات پیشینی و تئوری اقتصادی همخوانی دارد.

تورم تأثیرات زیادی بر رفاه اجتماعی دارد، از جمله تأثیرات تورم این است که زندگی را برای کسانی که درآمد پایینی دارند سخت می‌کند، افراد فقیری که کالا را برای خرده فروشی، خریداری می‌کنند کسانی هستند که درد تورم را احساس می‌کنند. علاوه بر آن، درآمد اسمی برخی افراد با تورم افزایش می‌یابد، در حالی که درآمد برخی دیگر ثابت می‌ماند و در نتیجه باعث تغییر در توزیع درآمد به نفع گروه دیگر می‌شود.

از جمله مطالعات مشابه در این زمینه می‌توان به مطالعه حسینعلی^{۴۲} (۲۰۲۲)، اشاره کرد که به بررسی رابطه بین درآمدهای گردشگری بین‌المللی، نرخ تورم و رشد اقتصادی مراکش و آفریقای جنوبی پرداخت. این تحقیق نشان داد که در هر دو کشور، افزایش درآمدهای گردشگری بین‌المللی بر رشد اقتصادی تأثیر مثبت دارد، اما افزایش تورم بر رشد اقتصادی تأثیر منفی می‌گذارد. همچنین حفیض و رشید (۲۰۲۱)، رابطه گردشگری، تورم، نرخ ارز و رشد اقتصادی را مورد بررسی قرار دادند نتایج حاصل نشان داد که تورم تأثیر مثبتی بر رشد اقتصادی دارد به علاوه ایشان به مطالعات تجربی قبلی که ارتباط مثبتی را نشان داده است، اشاره نموده‌اند؛ از جمله آنها توبین^{۴۳} (۱۹۶۵)، مالیک و چاودوری^{۴۴} (۲۰۰۱) و پلان دی زبیر^{۴۵} (۲۰۱۲) بودند که دریافته‌اند تورم با افزایش بهره‌وری و سطح تولید به رشد اقتصادی

آن بیشتر از عرضه موجود باشد ارزش بیشتری پیدا می‌کند، زمانی که تقاضا کمتر از عرضه موجود باشد ارزش آن کمتر می‌شود. نرخ ارز بین‌المللی شاخص مهمی از وضعیت کلی یک اقتصاد است. روش‌های زیادی برای اندازه‌گیری نرخ ارز وجود دارد، اما در این تحقیق از رایج‌ترین روش اندازه‌گیری نرخ ارز که نرخ ارز دوطرفه است، استفاده می‌کنیم. نرخ مبادله دو جانبه به ارزش یک ارز مرتبط با ارز دیگر اشاره دارد و معمولاً در برابر دلار آمریکا نقل قول می‌شود. نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد که بین نرخ ارز و توسعه اقتصادی رابطه مثبت و قابل توجهی وجود دارد. به این معنی که ضریب FOREX نشان می‌دهد که به ازای هر یک درصد افزایش نرخ ارز، تولید ناخالص داخلی سرانه که نماد توسعه اقتصادی است ۳۱ درصد یا ۰٫۳۱ واحد افزایش می‌یابد. همچنین نرخ ارز می‌تواند به طور مثبت یا منفی بر گردشگری تأثیر بگذارد و از نرخ ارز می‌توان برای برآورد تقاضای گردشگری در یک کشور خاص استفاده کرد. سینکلر و استابلر^{۳۶} (۱۹۹۷) به گردشگران پیشنهاد می‌کنند که هنگام انتخاب مکان‌هایی که باید از آن بازدید کنند، نرخ ارز را در نظر بگیرند (اطه‌ری و همکاران^{۳۷}، ۲۰۲۱). یک رژیم نرخ ارز پایین اجباری می‌تواند رشد گردشگری را حتی زمانی که اطلاعات در مورد ارزش‌های نسبی پول محدود است، افزایش دهد. مطالعات اپستاد و همکاران^{۳۸} (۲۰۲۱)، سامیرکاش^{۳۹} (۲۰۱۶) و دی ویتا^{۴۰} (۲۰۱۴) تأثیر مثبت نرخ ارز بر توسعه گردشگری را مورد تایید قرار می‌دهند.

از آنجایی که بیشتر داده‌ها از بانک مرکزی و سازمان گردشگری جهانی استخراج شده‌اند، بنابراین، بانک مرکزی باید تجارت ارز خارجی را رصد کند تا از رعایت قوانین و مقررات اطمینان حاصل کند، نه تنها این، بلکه باید تغییرات نرخ ارز را کنترل کند و هر زمان که مشکلی پیش آمد به آن پاسخ دهد. علاوه بر این، دولت باید تاکید زیادی بر محصولات صادراتی داشته باشد، زیرا صادرات عامل اصلی موثر بر نرخ ارز است.

تورم^{۴۱}

تورم به افزایش مداوم سطح عمومی قیمت‌ها اشاره دارد. تورم بر توزیع درآمد و ثروت تأثیر می‌گذارد. تورم

کمک می‌کند.

کنترل تورم بحث دشواری است و اثر آن برای افراد باقی نمی‌ماند، بلکه کل ملت را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بنابراین انتظارات از تورم مهم است. اگر مردم انتظار تورم بالا را داشته باشند، تمایل به خود خدمتی دارد، حتی سیاست پولی ممکن است قادر به مقابله مستقیم با چنین شوک‌هایی نباشند، همچنان بر عهده بانک مرکزی است تا اطمینان حاصل کند که بزرگی شوک‌های بیرونی محدود می‌شود. بانک مرکزی باید سیاست‌هایی را برای کاهش قیمت اقلام غیرخوراکی در نظر بگیرد. به عنوان مثال، نتایج نشان داد که نرخ ارز بر تورم تأثیر واضحی دارد. با توجه به این موضوع، اقدامات کنترل نوسانات در بازار پول داخلی کمک بزرگی به کاهش فشارهای تورمی برون‌زا در کشور خواهد کرد.

مخارج دولت^{۴۶}

مخارج دولت به خرید کالاها و خدمات اطلاق می‌شود که شامل مصرف عمومی و سرمایه‌گذاری عمومی و پرداخت‌های انتقالی شامل انتقال درآمد (مستمری، مزایای اجتماعی) و انتقال سرمایه است. دستیابی دولت‌ها به کالاها و خدمات برای استفاده جاری، به منظور برآورد مستقیم نیازهای فردی یا جمعی جامعه، به عنوان مخارج مصرف نهایی دولت طبقه‌بندی می‌شود. این مطالعه از کل مخارج دولت برای اندازه‌گیری تأثیر آن بر توسعه اقتصادی ایران استفاده می‌کند.

ضریب مخارج دولت نشان می‌دهد که افزایش یک واحد در مخارج دولت منجر به افزایش ۰٫۷۵٪ در GDPC می‌شود، ضریب مثبت مخارج دولت ممکن است به این دلیل باشد که از مخارج دولت به خوبی استفاده شده است. و مردم از مخارج دولتی از جمله تأمین اشتغال، مخارج سرمایه‌ای بهره‌مند می‌شوند. افزایش تولید ناخالص داخلی بیانگر این است که توسعه به دلیل افزایش مخارج دولت افزایش یافته است. این نتایج توسط مبانی تئوری حمایت می‌شوند، از نظریه پایه مشخص است که

رابطه مثبتی بین هزینه‌های دولت و تولید ناخالص داخلی وجود دارد. هر زمان که دولت تصمیم به خرج بیشتر بگیرد، منجر به گسترش فرصت‌های زیادی برای شهروندان آن کشور می‌شود. مطالعات سخنور^{۴۷} (۲۰۱۹) خوشنویس‌یزدی و همکاران^{۴۸} (۲۰۱۶) و ساواش و همکاران^{۴۹} (۲۰۱۰)، رابطه مثبت بین توسعه اقتصادی و هزینه‌های گردشگری دولت را تایید می‌کند.

بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که هزینه‌های دولت می‌تواند منجر به رشد و توسعه اقتصادی کشور شود، به خصوص زمانی که هزینه‌ها در حال رشد هستند و سپس فعالیت‌هایی مانند سرمایه‌گذاری عمومی داخلی با سرمایه‌گذاری خصوصی ترکیب می‌شود، مانند توسعه زیرساخت‌های اقتصادی هدفمند. علاوه بر آن دولت و سایر ذینفعان باید از پول دولت برای سرمایه‌گذاری در مخارج سرمایه‌ای استفاده کنند تا اشتغال‌زایی بیشتر شود و این امر موجب بهبود درآمد قابل تصرف مردم و گسترش مصرف در شهرستان‌ها می‌شود و در نهایت اثر چند برابری خواهد داشت.

نتیجه به دست آمده از مدل پویا نشان می‌دهد که مطابق با ضریب تعیین (R^2)، متغیر وابسته (تولید ناخالص داخلی) ۰٫۷۸۱۹ درصد توسط متغیرهای مستقل در معادله تبیین می‌شود. از آنجایی که ضریب تعیین تعدیل شده (R^2) تمایل به حذف تأثیر تعداد متغیرهای توضیحی گنجانده شده دارد، R^2 تعدیل شده ۰٫۶۶۲۵ درصد می‌باشد که بیان می‌کند با حذف تأثیر متغیرهای توضیحی، متغیر وابسته همچنان توسط متغیرهای مستقل ۶۶٫۲۵ درصد توضیح داده می‌شود. با این حال، ضریب ECM، ۰٫۱۴۲۶۹ است که نشان می‌دهد هیچ سرعت تعدیل بین واقعیات کوتاه‌مدت و بلندمدت معادلات هم‌انباشتگی سالانه وجود ندارد. این بخاطر این است که؛ ضریب ECM با مقدار منفی فرضی مطابقت ندارد. ضریب آمار F برابر با ۴٫۸۷۲۵۵۳ می‌باشد که توضیح می‌دهد ضرایب متغیرها صفر نیستند.

جدول ۴- نتایج تحلیل مدل همبستگی خطای برداری (VECM) (ب)

متغیرها	ضریب
R-squared	۰٫۷۸۱۹۶۷۰
Adj.R-squared	۰٫۶۶۲۵۳۰

۰,۰۰۶۶۷۶	Sum sq.residuals
۴,۸۷۲۵۵۳	F-statistic
۷۷,۰۴۹۴۵	Log likelihood
۰,۰۱۴۲۶۹	ECT

منبع: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری

گردشگری یک بخش در حال رشد می‌باشد که از نظر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح جهان از اهمیت بالایی برخوردار است. که می‌توان گفت از نظر اقتصادی علاوه بر ایجاد درآمدهای ارزی، توسعه اقتصادی، ایجاد فرصت‌های شغلی، درآمدهای صادراتی، درآمدهای مالیاتی و هزینه‌های خدمات را نیز تحریک می‌کند و فرصت سرمایه‌گذاری‌های جدید را افزایش می‌دهد. و به طور کلی چشم‌اندازهای واقعی برای توسعه پایدار و فراگیر ارائه می‌دهد. ایران به دلیل سابقه تمدنی کهن و آثار متعدد و سالم به جا مانده‌اش از دوران شکوه تمدن پارس، در زمینه گردشگری از پتانسیل بالایی برخوردار است. مقاله تاثیر توسعه گردشگری بر توسعه اقتصادی کشور ایران را مورد بررسی داد. بدین منظور از مدل تصحیح خطای برداری (VECM) برای دستیابی به هدف استفاده شد. متغیرهای مورد استفاده در این پژوهش شامل تولید ناخالص داخلی به عنوان معیار توسعه اقتصادی (متغیر وابسته)، ورود گردشگران، مخارج دولت، تورم و نرخ ارز (متغیرهای مستقل) بودند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد در معادله رگرسیون برآورد شده در صورت ثابت بودن سایر متغیرها، تولید ناخالص داخلی از سال ۱۳۷۰ تا ۱۴۰۰، ۰,۲۶۹۹۱۵ درصد افزایش می‌یابد. از طرفی در صورت افزایش یک واحد ورود گردشگری بین‌المللی، تولید ناخالص داخلی ۰,۷ برابر مقدار ثابت افزایش می‌یابد، به این معنی که ورود گردشگران بین‌المللی تاثیر مثبت و قابل توجهی بر توسعه اقتصادی کشور دارد. افزایش ورود گردشگران بین‌المللی همچنین باعث افزایش اشتغال برای بومیان می‌شود. از دیگر نتایج این پژوهش تاثیر مثبت نرخ ارز بر توسعه اقتصادی کشور می‌باشد. ضریب FOREX نشان می‌دهد که به ازای هر یک درصد افزایش نرخ ارز، تولید ناخالص داخلی سرانه که توسعه اقتصادی است ۳۱ درصد یا ۰,۳۱ واحد افزایش

می‌یابد، به این معنی که نرخ ارز تاثیر مثبت و معناداری بر تولید ناخالص داخلی دارد. اگر نرخ ارز ثابت نباشد، می‌تواند بر بسیاری از بخش‌های مرتبط در اقتصاد، به‌ویژه بخش گردشگری تاثیر بگذارد؛ زیرا نرخ ارز ناپایدار بودجه گردشگران را مختل می‌سازد. همچنین این پژوهش نشان می‌دهد در صورت ثابت بودن سایر متغیرهای معادله، یک واحد افزایش در تورم باعث افزایش تولید ناخالص داخلی سرانه کشور به میزان ۰,۱۱ واحد می‌شود. به این معنی که نرخ تورم بر توسعه اقتصادی کشور در پنج درصد تاثیر مثبت و ناچیز دارد. در خصوص تاثیر مخارج دولت بر توسعه اقتصادی کشور نتایج نشان می‌دهد در صورت ثابت بودن سایر عوامل، افزایش یک واحد در مخارج دولت باعث افزایش توسعه اقتصادی به میزان ۰,۷۵ واحد می‌شود. نرخ هزینه‌های دولت تاثیر مثبت و قابل توجهی بر توسعه اقتصادی کشور دارد. پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی به منظور اتخاذ سیاست‌های بهتر در جهت بررسی تاثیر گردشگری بر توسعه اقتصادی، به مقایسه ایران با سایر کشورهای در حال توسعه و بررسی استان ایران در این حوزه بپردازند؛ همچنین توصیه می‌شود متغیرهای بیشتری مورد استفاده قرار گیرد تا تصمیمات مناسب‌تری صورت پذیرد.

منابع

انصاری (۱۳۹۲). نقش گردشگری در توسعه اقتصادی شهر یاسوج، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
 پروین، محمد، رضویان، محمدتقی، توکلی‌نیا، جمیله (۱۳۹۸). ارزیابی تاثیر گردشگری در توسعه اقتصادی شهر تهران. پژوهش‌های دانش زمین، ۱۰(۳)، ۲۱۴-۲۳۰.
 توفیقی (۱۳۹۱). نقش گردشگری در توسعه اقتصادی دهستان سرجام، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.

Zanzibar. *Asian Journal of Education and Social Studies*, 41-50.

Haberler, G (1950). Some problems in the pure theory of international trade. *The Economic Journal*, 60(238), 223-240.

Harba, J. N, Parteca, M & Bujduveanu, S (2020). From growth, to chaos, to uncertainty: the impact of the covid-19 pandemic on European tourism. *New Trends in Sustainable Business and Consumption*, 1249.

Hosseinli, N (2022). Econometric analysis of the relationship between tourism revenues, inflation and economic growth: the case of Morocco and South Africa. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 11 (1), 135-146.

Khoshnavis Yazdi, S, Homa Salehi, K and Sohilzad, M (2016). The relationship between tourism, foreign direct investment and economic growth: Evidence from Iran. *Current Issues in Tourism*, 20(1), 15-26.

Nomnian, S, Trupp, A, Niyomthong, W, Tangcharoensathaporn, P & Charoenkongka, A (2020). Language and community-based tourism: Use, needs, dependency, and limitations. *Austrian Journal of South-East Asian Studies*, 13(1), 57-79.

Nyasha, S, Odhiambo, N. M & Asongu, S. A (2020). The impact of tourism development on economic growth in Sub-Saharan Africa. *The European Journal of Development Research*, 1-22.

Opstad, L, Hammervold, R & Idsø, J (2021). The influence of income and currency changes on tourist inflow to Norwegian campsites: The case of Swedish and German visitors. *Economies*, 9(3), 104.

Rasoolimanesh, S. M, Ramakrishna, S, Hall, C. M, Esfandiar, K & Seyfi, S (2020). A systematic scoping review of sustainable tourism indicators in relation to the sustainable development goals. *Journal of Sustainable Tourism*, 1-21.

Samirkaş, M & Samirkaş, MC (2016). The impact of exchange rate on the tourism industry: the case of Turkey. In *International Business: Concepts, Methods, Tools and Applications* (pp. 1165-1176). IGI Global.

Sokhanvar, A (2019). Does foreign direct investment accelerate tourism and economic growth within Europe? *Tourism Management Perspectives*, 29, 86-96.

حسنوند، سمیه، خداپناه، مسعود (۱۳۹۳). تأثیر گردشگری بر رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه: دو رویکرد پانل ایستا و پانل پویا. سیاست‌های راهبردی و کلان، ۶، ۸۷-۱۰۲.

حضرتقلی‌زاده (۱۳۹۱). بررسی نقش گردشگری در توسعه اقتصادی استان اردبیل، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.

مفاخری فریمان، پریسا و هندیانی، عبدالله (۱۳۹۶). نقش توسعه گردشگری شهری در توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: شهر مشهد)، کنفرانس بین‌المللی مدیریت، کسب و کار و حسابداری، تهران.

یوسفی‌پور (۱۳۷۹). نقش صنعت گردشگری در توسعه اقتصادی ایران و راه‌های گسترش آن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق (ع).

Adamopoulos, A & Thalassinou, E. I (2020). Tourism development and economic growth: a comparative study for the G-6 leaders.

Athari, S. A, Alola, U. V, Ghasemi, M & Alola, A. A (2021). The (Un) sticky role of exchange and inflation rate in tourism development: insight from the low and high political risk destinations. *Current Issues in Tourism*, 24(12), 1670-1685.

Balaguer, J & Cantavella-Jorda, M (2002). Tourism as a long-run economic growth factor: the Spanish case. *Applied economics*, 34(7), 877-884.

Bauer, P. T & Yamey, B. S (1968). Markets, market control and marketing reform. *Markets, market control and marketing reform*.

Di Vita, J (2014). Long-term impact of exchange rate regimes on international tourism flows. *Tourism Management*, 45, 226-233.

Figini, P & Vici, L (2010). Tourism and growth in a cross section of countries. *Tourism Economics*, 16(4), 789-805.

Gössling, S, Scott, D & Hall, C. M (2020). Pandemics, tourism and global change: a rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 1-20.

Hafidh, H. A & Rashid, Z. A (2021). The Impact of Tourism Development on Economic Development: The Case of

2020).
World Travel & Tourism Council Global Economic Impact & Trends (2020). World Travel & Tourism Council: London, UK, 2020; Available online: <https://wtcc.org/Research> (accessed on 5 January 2020).
Yusuf, S & Ali, M. M (2018). Tourism and poverty reduction: Evidence from Tanzania. *International Journal of Asian Social Science*, 8(12), 1130-1138.

Savaş, B, Beşkaya, A & Şamiloğlu, F (2010). Analyzing the impact of international tourism on economic growth in Turkey. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 6(12), 121-136.
Viner, J (1953). *International Trade and Economic Development*. Oxford: Clarendon Press. Weaver, D.
World Tourism Organization. *International Tourism and Covid-19* (2020). Available online: <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19> (accessed on 5 January

یادداشت

^۱World Tourism Organization. *International Tourism and Covid-19, 2020*

^۲Hafidh & Rashid, 2021

^۳توسعه پایدار فرآیندی است در استفاده از منابع، هدایت سرمایه‌گذاری‌ها، جهت‌گیری توسعه فناوری و تغییرات نهادی، با نیازهای حال و آینده سازگار باشد. توسعه پایدار که از دهه ۱۹۹۰ بر آن تأکید شد جنبه‌ای از توسعه انسانی و در ارتباط با محیط زیست و نسل‌های آینده است. هدف توسعه انسانی پرورش قابلیت‌های انسانی محسوب می‌شود.

^۴COVID-19

^۵Rasoolimanesh, et al. 2020

^۶Rupp & Dolezal, 2020

^۷Gössling, et al. 2021

^۸World Travel & Tourism Council

^۹Harba & Parteca, 2020

^{۱۰}توسعه اقتصادی عبارت است از رشد اقتصادی همراه با تغییرات بنیادین در اقتصاد و افزایش ظرفیت‌های تولیدی اعم از ظرفیت‌های فیزیکی، انسانی و اجتماعی. در توسعه اقتصادی، رشد کمی تولید حاصل خواهد شد اما در کنار آن، نهادهای اجتماعی نیز دگرگون خواهند شد. تفاوت رشد و توسعه اقتصادی در این است که در رشد اقتصادی متغیرها از نظر کمی مدنظر است، لذا رشد تغییرات کمی اقتصادی است. در توسعه اقتصادی متغیرها از نظر کیفی مدنظر است لذا توسعه در واقع تغییرات کیفی یک جامعه را بیان می‌کند که تظاهر آن می‌تواند، در رشد تبلور یابد.

^{۱۱}León-Gómez, et al. 2021

^{۱۲}Value at Risk

^{۱۳}ector error-correction model

^{۱۴}اقبل از فروپاشی شوروی کشورهای جهان به سه گروه کشورهای جهان اول و کشورهای جهان دوم و کشورهای جهان سوم مطرح بودند

^{۱۵}Inward-Oriented Strategies

^{۱۶}Outward-Oriented Growth

^{۱۷}Bauer and Yamey

^{۱۸}Haberler

^{۱۹}Viner

^{۲۰}Figini & Vici

^{۲۱}Telce and Schroenn

^{۲۲}Lea

^{۲۳}Sinclair

^{۲۴}Sinclair and Stabler

^{۲۵}Krueger

^{۲۶}Helpman and Krugman

^{۲۷}Balaguer and M. Cantavella

^{۲۸}Yusuf & Ali

^{۲۹}ector error-correction model

^{۳۰}Johansen

^{۳۱}Johansen & Juselius

^{۳۲}International Tourists Arrivals

^{۳۳}Adamopoulos & Thalassinou

^{۳۴}Nyasha, et al

^{۳۵}Foreign Exchange Rate

^{۳۶}Sinclair & Stabler

^{۳۷}Athari, et al

^{۳۸}Opstad, et al

^{۳۹}Samirkaş

^{۴۰}Di Vita

^{۴۱}Inflation

^{۴۲}Hosseini

^{۴۳}Tobin

^{۴۴}Mallik and Chowdhury

^{۴۵}Umaru and Zubairu

^{۴۶}Government Expenditure

^{F8}*Savaş, et al*

^{F9}*Sokhanvar*

^{F8}*Khoshnavis Yazdi, et al*